

Ai Weiwei, Politika, Temsil ve Sistem Üzerine Notlar

Kerem Ozan Bayraktar

26/02/2016

Ai Weiwei'nin göçmenler üzerine yaptığı çalışmaya olan kızgınlığın merkezinde, toplumun (görünüşte) büyük bir hassasiyet gösterdiği bir meseleyi bir gösteriye çevirmesi yatıyor. Aslında sanatçı Batı sanatında hep var olmuş olan, İsa'nın çilelerinin taklit yoluyla yeniden yaşatılması geleneğine pek de ters düşmeyecek bir bakış açısıyla, bilindik acı ve taklit formülasyonunu gerçekleştirmeye çalıştı (acıları resmetmek diyelim). Ancak bunu yaparken kullandığı dilin ucuzluğu ve çalışma dizisinin içinde bulunduğu ahlaki yozlaşma tepkilere neden oldu. Dilin ucuzluğu ile taklidin işlevsizliğini kastediyorum: Suriyeli çocuk meselesini, olaya yol açan bağlam yerine, olayın sonucu olan medyatik görüntüler üzerinden ele almak. Burada amacım, neden problemlili olduğu açık olan bu çalışmayı eleştirmekten öte, samimi veya değil, bu tür politik hassasiyetlerle üretilen diğer çalışmaların bundan farkını sorgulamak.

Herhangi bir sanatçı, her insan gibi çevre şartlarından etkilendiğinde ve bunu yapıtında bir veri olarak kullandığında bence iki tür temel yaklaşım söz konusu oluyor: Bunlardan ilki, söz konusu çevre şartlarını bir anlatı ögesi olarak kullanmak iken, diğeri doğrudan doğruya o şartlar içerisinde çalışan yapıtlar üretmek.

İlk yaklaşım, bugün sanat dünyamızda baskın olan temsilci yaklaşım. Bu tarzdaki yapıtlar edebiyatın bütün yöntemlerini (parodi, ironi, kolaj, metaforlar, cinaslı uyak vs.) göstergeler düzeyinde kullanarak bir tür anlatı sunuyor. Bu göstergelerin bir araya geliş ilkelerinin (basit bir ifadeyle her türden kompozisyon), genellikle politik meselenin kendisi ile pek ilgisi olmuyor. Örneğin Rizom kavramı üzerine çalışan bir sanatçı, bunun bir örgütlenme biçimi olduğunu göz ardı ederek gidip, kafayı rizomun kendisine takıyor. Ya da (geçmişte moda olmuş başka kavramlarımızdan) yersiz-yurtsuzlaşmayı gidip kentsel dönüşüm imgeleriyle resmediyor.

Bu türden anlatıların "kalitesine" dair verdiğimiz karar ise, sanatçının soyutlama seviyesindeki başarısı ile paralellik gösteriyor. Daha teknik terimlerle ifade edersek, sanatçının ürettiği enformasyonda ne kadar çok parazit varsa, biz o çalışmayı bir o kadar daha etkileyici buluyoruz. Ai Weiwei örneğinde olduğu gibi birebir anlatı bize çığ geliyor çünkü bunu yaratıcı bulmuyoruz. (Bir çalışmanın karmaşıklık seviyeleri arttıkça "şiirsel" etkileri artıyor. Burada konuyu dağıtmamak adına buna girmiyorum.)

Sonuç olarak, temsilci çalışmaları bu konu ölçeğinde birbirinden ayıran şey, farklı soyutlama seviyelerini kullanışlarında gösterdikleri yaratıcılık oluyor. Politik meselenin kendisi değil, (doğal olarak) o politik meseleyi nasıl şekillendirdiği önem kazanıyor. Ai Weiwei gibi çığ bir ifade ile yapıldığında kötü işlerden, özgün ve karmaşık göstergeler ağını kullandığında ise iyi işlerden söz ediyoruz. Burada büyük bir problem var: O halde verinin (bu durumda buna konu diyebiliriz) x ya da y olması, sanatçının dili kullanma becerisini doğrudan etkilemiyor. Ai Weiwei bu işte kullandığı yöntemi, siyasi ve toplumsal bir mesele yerine, mikrobiyoloji alanından bir konu üzerinde uygulaysaydı da (politik meseleye olan duyarlılığımızdan kaynaklanan ahlaki tepkilerimiz bir yana) yine aynı çığlıkta olacaktı. (Burada açıkça cahillikten kaynaklanan

beğenme biçimlerini de saf dışı ediyorum). Muhtemelen hücre bölünmesini anlatmak için kendini bölmeye filan kalkardı.

Sonuç olarak politik göndermeli işlerin aslında politik olmadığını, sadece politik göndermeli işler olduğunu söylemek mümkün. Suriyeli göçmenleri soyutlayarak, üstü kapalı ifadelerle ele almak ile doğrudan doğruya taklitlerle ele alma meselesi, üslupsal farklılıklara dayanıyor, politik değil. O halde -hazır konu açılmışken- temsilci sanatçının x üzerine çalışmasının, onu iyi sanatçı yapmadığını da belirtmek gerek (her ne kadar ülkemizdeki baskın sanat söylemi politik içeriğiyle tezatlaşacak anti-çoğulcu seçkileriyle bunu dayatsa da).

Sözünü ettiğim diğer yaklaşım ise çevre şartlarını yapıtın bir ögesi olarak kullanan çalışmalar. Bu türden çalışmalarda temsili yöntemler yerine bağlamı öne alan yöntemler öne çıkıyor. Bir resim üzerinden bu iki farklı yaklaşımı örnekleyecek olursak:

İlk yaklaşımda; X isimli sanatçının sanat pazarı ve resim sanatı ilişkisini ele alma biçimi, pazar koşulları yerine, bu koşullar sonucu ortaya çıkan görünümüleri resmetmek, işaret etmek, temsil etmek, betimlemek, anlatmak, dile getirmek vs yoluyla gerçekleşir. Yapıtla ele aldığı konular arasındaki ilişki genellikle "eleştiri" kavramıyla bağlanır.

Diğerinde ise; Y isimli sanatçı sanat pazarındaki dinamiklere müdahalede bulunmak amacıyla, kasıtlı olarak farklı niteliklerde resimler üretir; ve sonucunda bu sürecin kendisini sanat nesnesi olarak benimser. Burada temsil değil manipülasyon ya da performans vardır. Eleştiri geri plandadır çünkü konu ile çalışma arasındaki ilişkiyi "hakkındalık" bağıntısı üzerinden değil, sistemin öğeleriyle girdiği etkileşim üzerinden kurarız. Çalışma kendisi dışındaki bir şeye "benzemez," bizatihi sistemin dinamik bir ögesidir. (Burada bu konu için zorlama bir teknik olarak resim sanatını seçmek, benim verdiğim örnekleri de çiğleştirmiş olabilir.)

Temsilci yaklaşım temel olarak yalıtılmış bir tablo sunar ve çalışma çevre koşullarıyla anlatsal bir ilişki içine girer. Ayrıca çalışmanın öğeleri statiktir; zamanla değişime uğramaz. İlişkisellik görünüm benzerlikleri ve kavramsal çağrışımlar aracılığıyla olur.

İkinci yaklaşımda ise çalışma çevre koşullarıyla bizzat doğrudan etkileşim içinde olmakla kalmaz, bu koşulları yapıtın parçası olarak kurgular. Örneğin bir tablo, doğrudan doğruya bir tablo olma fonksiyonunu temel bir öge olarak kullanır. Bu nedenle bir tablo olarak kalmaz, bir tür düzenleme, müdahale ya da performans olarak tanımlanır. Tablo yapıtın sadece bir ögesidir. (Mesela, Hans Haacke'nin resmi kullanışı hatırlanabilir.) Bu türden bir yaklaşım politik sanat (bu sıfatı sırf anlaşalım diye kullanmak zorunda kalıyorum) ölçeğinde ele alındığında, öğelerin kendisi politik olanı temsil etmek yerine, doğrudan doğruya politik formun yapılarını kullandığı için toplumsal bir değişime yol açma potansiyeli vardır (eğer niyet buysa). Temsilci yapıtlarda bu olgu yapıtın kendisiyle değil, sanat dünyasının dinamikleriyle gerçekleşir. Örneğin Las Meninas tablosunun politik etkisi (kendi döneminin şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda) böyle bir etkidir. Benzer yöntemlerin bugün düşünülmeden uygulanması ise Ai Weiwei gibi kötü karikatürlere yol açıyor. Oysaki güncel bir karikatür dergisinde kimi çizerlerin çok zekice tasarlanmış esprilerini bulmak mümkün.

Sonuç olarak, kırdaki çiçekler yerine, Suriyeli göçmenler hakkında iş üretmek, kullanılan verinin ciddiyeti ile ilgili bir mesele, yapıtla değil. Bu tür konulara eğilmek de sanatçının siyasi

duyarlılığı ile ilgili, yapıtın kendisi ile değil. Eğer burada doğrudan bir ilişki ve samimiyet kurmaya kalkarsak, o zaman sanat piyasasındaki tüm sanatçıları saf dışı etmemiz gerekir. Sanat yapıtlarını, kullandıkları verilere göre değerlendirmek ise hiçbir mantıklı gerekçesi olmayan bir yöntem. Günümüzün kategorizasyonu ise bu mantıksız sınıflandırmadan besleniyor. Sanatsal niteliğe değil, verilerin güncelliğine bakıyoruz. Burada bir “moda” dan söz ettiğimiz için bu verilerin ayrıca “güncel” ve “geçici” olması gerekiyor.

Bir sanatçının içinde bulunduğu mevcut çevre şartlarına tepki vermesi oldukça doğal bir refleks olabilir. Buna karşın mevcut çevre şartlarından sadece kimilerine tepki verilmesinin nedenini sorgulamak gerekiyor. Örneğin fizik bilimindeki son olaylar üzerine etrafımda konuşan kimse yok. Bu konu daha mı az hayati — eğer onu baz alıyorsak? Genel olarak herhangi bir sanatsal ya da felsefi problematik üzerine kafa yoran kimse de yok. Bu konular üzerine çalışmak bizi daha mı duyarsız kılar? Daha mı Modernist oluruz? Suriyeliler ya da dünyanın acı çeken başka bir halkı üzerine iş üretmek ve işten çok meselenin kendisini kahve muhabbetinden hallice tartışmanın ne meseleye ne de başka bir alana ne gibi bir faydası var? İşaret etmek, selfie çektirmek dışında neye neden oluyor? İşaret etmeye ihtiyaç mı var? Neyi, kime işaret ediyoruz? Sonuç olarak güncel sosyal meselelerin “moda” gibi ele alınması bizatihi “politik” bir durum. Dahası kimi sanatçıların, sırf konu seçimlerinden ötürü “büyük sanatçılar” olması, bizzat ele aldıkları konularla çelişen, ciddi ahlaki problemler doğurmuyor mu? Bu durumun tarihsel nedenlerini biliyoruz. O halde politik bir samimiyet beklemek de hakkımız olsa gerek. Bu da bana kalırsa, sözünü ettiğim ikinci yaklaşımdan, üretilen yapıtın ne olursa kendi bağlamını göz ardı etmeden kendini var edebilmesiyle gerçekleşiyor. Yani kendi ekolojisini bilerek ilerleyen yapıtları kastediyorum. Gezi Olayları sırasında bunun benzerini görmüştük. Ne zamanki galerilerde Gezi “temalı” işler türedi, onun da suyu çıktı.

Burada sadece politik bir meseleden ya da belirli bir sanatsal türden söz etmediğimin de altını çizmek isterim. Bu görüş her alana uygulanabilir. Ayrıca bir takım temelsiz alışkanlıklarımızdan sıyrılıp, bu yönde bir sorgulama yapabilmenin güçlüğünün de şahsi ölçekte farkındayım.